

ANKARA’NIN BAŞKENT İLAN EDİLİŞİNE İSTANBUL BASINININ TEPKİLERİ

Umut KARABULUT*

Özet

İstanbul basını, Milli Mücadele’nin sona erip devrim sürecinin başladığı dönemde, bazı yayın organları aracılığıyla, Ankara’ya muhalif bir tutum takınmıştır. Bu muhalefeti izlemek, Milli Mücadele kadrolarının yaşadığı ayrışmayı takip etmek için zorunludur. Çünkü bu basın organları, kendi düşüncelerinin yanı sıra Ankara’ya muhalefet eden siyasilere görüşlerini de, büyük bir istekle sütunlarına taşımışlardır. Dolayısıyla, İstanbul basını üzerinden Ankara’nın başkent ilan edilmesine verilen tepkileri incelemek, Türk devrim tarihi yazıcılığı için önemli bir veridir. Bununla birlikte, Ankara ile tüm İstanbul basınının arası açık değildir. Hükümet ile birlikte hareket eden basın organlarının, bu birlikteliklerinin dayandığı temelleri ve gerekçeleri görmek, 1923 yılı Türkiye’inde basın-iktidar ilişkilerinin analizi için önemli bir veridir.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul basını, Ankara, Tanin, Vatan, İleri, Vakit.*

Abstract

Reactions of the Istanbul Press to the Declaration of Ankara as the Capital of Turkey

Through the some media organs, Istanbul press dissented to Ankara at the beginning of revolution after winning the national struggle. To track the defiance is compulsory for following the dissociation that national struggle’s cadres lived in. Because these media organs published the politician’s opinions, which opposed to Ankara, adding their opinions wishfully. Consequently, to search the reactions concerning with the announcement of Ankara as a capital city via Istanbul press is very important data for the Turkish Revolution History Writings. However, all the Istanbul press isn’t in bad odor with Ankara. To evaluate the basics and reasons based on media organs’ association with government is an important data for analyzing of relationship between government and press in Turkey of 1923.

Key Words: *Istanbul Press, Ankara, Tanin, Vatan, İleri, Vakit.*

Giriş

İstanbul’un, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası (30 Ekim 1918) içine düştüğü çaresizlik, Ulusal Güçlerin yeni bir merkez bulmalarını zorunlu kılmıştır. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’nın 20. Kolordu Komutanı olarak Ankara’da

---

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli, ukarabulut@pau.edu.tr

oluşu ve 1919 yılından itibaren buranın halkını Milli Mücadele lehine örgütlemesi, Ankara'yı birçok şehre göre farklı kılmıştır.¹ Bunun sonucunda Mili Mücadele'yi organize edip yöneten Temsilciler Kurulu, Anadolu'nun her yönden güvenli bir yeri olan Ankara şehrini kendisine merkez olarak uygun görmüştür.² Temsilciler Kurulu'nun Ankara'ya geldiği tarih (27 Aralık 1919), aslında bu şehrin başkent unvanını alması adına atılmış ilk adımdır.³ Meclis'in bu şehirde açılması ise bir diğer önemli adımdır. 1920 Kasım'ında yayımlanan bir kararnamede başkent olacak yerin özellikleri belirtilmiştir.⁴ Genelkurmay Başkanlığı ise hükümet merkezi olacak yerin belirlenmesinde güvenlik konusunu ön planda tutmuş ve Kalecik-Sungurlu-Alaca-Akdağ Madeni-Şarkışla hattı ile bu hattı güneyden kesen Kızılırmak yayı arasındaki bölgede bir başkent tesisini uygun görmüştür.⁵ Tüm bu gelişmeler, Ankara'nın başkent olma olasılığını güçlendirmiştir.

1923 Ekim'ine gelindiğinde, Saltanat makamı kaldırılmış, Osmanlı Devleti sona ermiş, Lozan Barış Antlaşması imzalanıp onaylanmış ve seçimlerin tamamlanmasıyla birlikte II. TBMM görevine başlamıştır. Yani artık yeni Türk Devleti'nin kuruluş süreci tamamlanmak üzeredir. Başkent sorunu da bu dönemde gündeme gelmiştir.

Yukarıda da açıklandığı gibi, aslında Ankara'nın yeni devletin başkenti olması beklenen bir gelişme olarak görülebilir. Yeni devlet, eskiyle siyasi bağları koparmak ve yeni bir düzen yaratmak için İstanbul'un başkent olmasını uygun bulmamıştır. İstanbul ise, bu unvanın devamı konusunda bir istek içerisindedir.

1. Türk Devrimi ve Muhalif İstanbul Basını

Milli Mücadele'ye yön veren kadrolar, 1923 yılının başında ayrılık sürecine girmiştir. Gerçi I. TBMM döneminde (1920-1923) de siyaseten Meclisin tam bir bütünlük içerisinde çalıştığı düşünülmemelidir. Ancak söz konusu bağımsızlık olduğunda geri plana atılan çatışmalar, şimdi, bağımsızlığın kazanıldığı ve ülkenin şekilleneceği bir dönemde su yüzüne çıkmıştır.

Nitekim gerek Milli Mücadeleyi gerçekleştiren kadrolar içerisinde beliren, gerekse de İttihatçı eğilimi olan kesimin yeniden siyasi arenada boy

---

¹ Akgün 1989, 2070.

² Gökbilgin 2011, 609.

³ Galanti 2005, 173-181'de gerek Temsilciler Kurulu'nun Ankara'ya gelişi, gerekse de Ankara şehrinin Temsilciler Kurulu'na kucak açışı değerlendirilmiştir.

⁴ Aytepe 2004, 20'de başkent seçilecek yerin belirlenmesi için Meclis'te bir komisyonun kurulduğu belirtilmiştir.

⁵ Aytepe 2004, 20-21.

gösterme çabaları olarak görülen bir takım gelişmeler, Ankara'nın yeni dönemde hiç de sakin ve uyumlu bir çalışma ortamına ev sahipliği yapamayacağını işaretleridir. Rauf Bey ve İsmet Paşa arasında, Lozan görüşmeleri sırasında beliren bir takım çekişmeler, Barış Antlaşması imzalanmasına rağmen devam etmiştir. Rauf Bey'in hükümet başkanlığı görevinden istifası⁶ Ankara'daki siyasi ortamı olabildiğince germiştir. Rauf Bey'in Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili sözleri⁷, temelde ülkenin ağırlık merkezinin Ankara'ya kaymış olmasından dolayı Mustafa Kemal ve ekibine kızgın olan İstanbul basını tarafından büyük bir destekle sütunlarına taşınmıştır.⁸ Keza halifelik makamı ile ilgili beyanları da, aynı basın çevrelerinde yer alacaktır.⁹

Bu gelişmelere ek, 1923 Nisan'ında, Kara Kemal, Dr. Nazım, Cavit Bey, Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey gibi bir takım eski ve önemli İttihatçılar, İttihat ve Terakki'nin geleceğini tartışmak¹⁰ ve yeni kurulacak düzen içerisinde bir pozisyon almak amacıyla, Cavit Bey'in evinde yaptıkları ve iki gün süren toplantılar dizisini gerçekleştirmişlerdir¹¹. Bu toplantılarda, İttihat ve Terakki'nin yeniden kurulmasına dönük somut bir karar alınmadıysa da, Halk Fırkasının yayımladığı "Dokuz Umde"ye karşılık dokuz maddelik bir program belirlenmiştir.¹² Konumuz açısından dikkat çekici olan nokta, bu programda İstanbul'un başkent kalması gerekliliğinden bahsedilmesi¹³ ve İstanbul basınının bu tip haberleri büyük bir destekle okuyucularına duyurmasıdır.¹⁴ Bu perspektiften bakınca Ankara'nın başkent ilan edilişine İstanbul basınının bir

⁶ Orbay 2005, 16.

⁷ Demirel ve Konur 2002, 105-107'de Rauf Bey'in beyanatları üzerine konunun CHP Grubunda ele alınışı verilmiştir. Burada, İsmet Paşa'nın Rauf Bey'e yönelik sert tutumu dikkat çekicidir.

⁸ Vatan 1923e'de, Rauf Bey'in, Cumhuriyet'in ilanı ve dönemin diğer gelişmeleri ile ilgili yorumları yer almıştır.

⁹ Topuz 2003, 144'te, Rauf Orbay'ın, en doğru devlet biçiminin devlet başkanlığına Halife'nin getirilmesi olacağı ve Halife'ye verilecek sıfat ve yetkinin ilahi kabul edilmesi gerektiği şeklindeki sözlerinin, 'Vatan' ve 'Tevhid-i Efkâr' gazetelerinde yayımlandığı yazmıştır. 'Tanin' gazetesinden Hüseyin Cahit'in (Yalçın) ise, halifelik makamına, Türklüğün İslam dünyası içindeki önemi açısından bakan yazısının yayımlandığını belirtmiştir.

¹⁰ Hâlbuki İttihat ve Terakki Cemiyeti 5 Kasım 1918'de kendisini feshetmiş ve 'Teceddüt' Fırkası halini almıştır. Teceddüt Fırkası için bkz. Tunaya 1986, 92-137.

¹¹ Yalçın 2000, 367.

¹² Zürcher 1992, 43.'te yukarıdaki yorumda bulunmasına karşın, Yalçın 2000, 367-370'te bu toplantının, Kara Kemal ile Mustafa Kemal'in İzmit'te gerçekleştirdikleri görüşmenin sonucu olarak ve Mustafa Kemal'in talebi üzerine, "kılıç artığı" İttihatçıların görüşlerini öğrenmek amacıyla gerçekleştiğini yazmıştır.

¹³ Zürcher 1992, 43.

¹⁴ Örneğin Kara Kemal, ikinci dönem milletvekilliğine seçildiği zaman basına bu yönde beyanlarda bulunmuş, ancak, Vakit 1923a'da değindiği üzere, Halk Fırkası'nın Grup toplantısında konu görüşülürken söz almamıştır.

kısmı tarafından gösterilen tepkiler, aslında daha derinlerde devam eden ülke içi iktidar-muhalefet çatışmasının da bir yansıması olarak görülebilir.

Bununla birlikte İstanbul basınına da bir bütün olarak değerlendirmemek gerekir. Ankara'yla birlikte hareket eden, 'İleri', 'İkdam' ve 'Akşam' gibi gazetelerin yanı sıra, sıkı bir muhalefet yürüten ve 1925 yılında kapatılacak¹⁵, 'Tanin', 'Tevhid-i Efkâr' ve 'Vatan' gazetelerini ayrı tutmak gerekir. (Şüphesiz İstanbul basını yalnız bu gazetelerden oluşmamaktaydı. Ancak gerek yazar kadrosu, gerekse de etki gücü açısından en fazla ses getirenleri bunlardı.)¹⁶

Bu çalışmanın temel konusunu içermediği için İstanbul basını ve Ankara arasındaki çatışmanın öznelere girilmeyecektir. Ancak bu çatışmanın ilk döneminde Mustafa Kemal'in İstanbul gazetecileri ile yaptığı İzmit toplantısı¹⁷, onların desteğini isteme ve/veya gerçekleştirilecek yeni düzeni zora koşmamaları konusunda bir ikaz olarak okunabilir. Bu toplantıda hükümet merkezi meselesi de gündeme gelmiş ve bu konuda Mustafa Kemal'in görüşleri istenmiştir. 'İleri' gazetesi yazarı Suphi Nuri (İleri) Bey'in yönelttiği: "Üçüncü, dördüncü derecede olmak üzere hükümet merkezinin neresi olacağı?" sorusuna Mustafa Kemal'in yanıtı net bir biçimde: "Ankara" olmuştur.¹⁸ Ona göre, bir geminin topundan telaşa düşülecek yerde hükümet merkezi olmamalıdır¹⁹. Konuşmasında vurguladığı ikinci nokta, coğrafi olarak ülkenin her yerine eşit mesafede olabilecek bir yerin hükümet merkezi olması gerektiğidir ki hükümet ülkenin her yerine dikkatini eşit olarak verebilsin."²⁰

2. Ankara'nın Başkent İlan Edileceği Üzerine Kamuoyunda Meydana Gelen Tartışmalar

1923 yılının Ekim ayı, ciddi kırılmaların yaşanması nedeniyle Türk siyasi tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Yukarıda da değinildiği gibi bu kırılmalar Lozan Barış görüşmeleri sırasında ortaya çıkmış ve Milli Mücadelenin önder kadroları arasında ayrışmayla sonuçlanmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması, uluslararası sorunların büyük oranda çözülmesine yol açtığı için dikkatler artık ülke içerisindeki gelişmelere ve başkent sorununa odaklanmıştır. Aslında Mustafa Kemal'in 16 Ocak'ta İzmit'te gazetecilere yaptığı açıklamadan sonra başkent konusu çözümlenmiş gibi görünüyordu. Ancak İstanbul basını henüz o

¹⁵ Aybars 2006, 182-183 ve Tunçay 1983, 212.

¹⁶ 1923 yılı için gazetelerin tirajlarını sağlıklı biçimde değerlendirebileceğimiz bir kaynak yoktur. Yine de, Kocabaşoğlu 1981, 95-126 önemli bilgiler içermektedir.

¹⁷ Mustafa Kemal 1999.

¹⁸ Mustafa Kemal 1999, 83 ve 109-113.

¹⁹ Mustafa Kemal 1999, s. 109.

²⁰ Mustafa Kemal 1999, 111.

dönemde Mustafa Kemal'in yaşanan süreçteki ağırlığını kavrayamamış olacaklar ki onun beyanlarına rağmen İstanbul'un başkent olması yönündeki umutlarını sürdürmüşlerdir. Mustafa Kemal'in bu yöndeki beyanlarına Ekim ayında da rastlanır. Konuya yakın ilgi duyan İstanbul basını temsilcilerinden Tan gazetesi, bir muhabirini Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Ankara'ya göndermiş ve yöneltilen sorular arasında payitaht (başkent) meselesi de olmuştur. Mustafa Kemal, her ne kadar Ankara'nın birkaç gün içinde bir başkent barındırması gereken şartlara sahip olamayacağını söylese de, şimdiden bazı şartları barındırdığını belirtmiştir.²¹ Ayrıca, "...bir şehrin inkişaf için lazım olan esaslı şartlardan biri nüfusunun kefasetidir. Bu hususta Ankara ileri gitmiştir. Payitaht olduğundan beri nüfus üç misli derecesinde çoğalmıştır. Görüyorsunuz ki her tarafta yeni binalar yapılıyor... Ankara bir göz bakışıyla görülür ki değişmekte ve inkişaf etmektedir. Başlangıç çok şeyler vaat ediyor."²² diyerek Ankara şehrinin gelişimine olan inancını sergilemiştir.

Aynı ay içerisinde gündeme gelen bir tartışmada Meclis binasının yeri söz konusu edilmiştir. Hükümetin, yeni Meclis binasının yapımı için, avans kanunuyla 114.000 lira talep etmesi²³, (Meclisin Ankara'da inşası, bu şehrin başkent olması anlamına geleceğinden) İstanbul basınının dikkatini çekmiştir. Vatan gazetesinden Behiç Hayri Bey, birçok milletvekilinin hükümet merkezi belli olmadan yapılacak masrafı lüzumsuz gördüğünü sütunlarına taşımıştır.²⁴ İstanbul Cemiyet-i Umumiye-i Belediye üyeleri ise İstanbul'un başkent olabilmesi için lobi çalışmasına girmiştir.²⁵ İstanbul halkının, şehirlerinin tekrar başkent olmasını isteyeceklerini gündeme getiren basın, bununla birlikte şehir halkının görüşlerinin o güne dek dillendirilmemiş olmasını hayret edilecek bir durum olarak karşılamıştır.²⁶ Şehir adına hükümete yapılacak teklifin Ziya Molla Bey'den gelmesi kararlaştırılmıştır. Vakit gazetesinin konuyla ilgili görüşüğü Ziya Molla Bey, "*İstanbul'un payitaht değil merkez-i hükümet olması için benim ve arkadaşlarımın böyle bir teklifte bulunması vazife-i esasiyeleri icabındandır.*"²⁷ diyerek, hissi duygularla hareket ettiklerini, Cemiyet olarak belediye üyeleri aracılığıyla İstanbul halkının arzularına aracı olduklarını söylemiştir. Ancak Ziya Molla Bey'in Cemiyet adına götürmeyi düşündüğü teklifin, Halk Fırkası Grubu'nun, Ankara'nın başkent oluşunu kabulünden sonraya denk gelmesi, teklifin anlamsız kalışının göstergesidir. Bu

²¹ Vakit 1923f.

²² Vakit 1923f.

²³ Behiç Hayri, 1923.

²⁴ Behiç Hayri, 1923.

²⁵ Vakit 1923a.

²⁶ Vakit 1923a.

²⁷ Vakit 1923g.

gecikme kendisine sorulduğunda, “Zannediyorduk ki, merkez-i hükümet meselesinden evvel şekl-i hükümet ve daha mühim mesail hal edilecek...”²⁸ diyerek, gelişmelerden tam anlamıyla haberdar olmadıklarını teslim etmiştir. Ziya Molla Bey’in konuşmasında, Ankara’nın başkent kalması konusunda hiçbir teşebbüste bulunmamakla suçladığı Ankara Belediye Başkanı Vakıf gazetesini aracılığıyla suçlamalara cevap vermiştir. Cevabında, “...Ankara’nın merkez-i hükümet olarak kalmasını bir nimet-i azime telakki ederim” diyerek, yalnızca gürültülü bir şekilde hiçbir talepte bulunmadıklarını söylemiştir.²⁹ Ayrıca yasa teklifinin görüşüldüğü celsede, Celal Nuri Bey’in, “...Biz, Ankara’nın, yazın tozuna, kışın çamuruna tahammül etmeliyiz ki, Anadolu’nun bütün levazım ve ihtiyacatını anlayabilelim...”³⁰ sözüne Murat Bey’in (Antalya), “Belediye Reisinin kulağı çınlasın.”³¹ cevabı üzerine de Belediye Başkanı, Milli Mücadele döneminin zor şartlarından ve barışın henüz birkaç ay önce gerçekleşmiş olmasından dolayı bayındırlık faaliyetlerinin istenilen seviyeye gelemediğini savunmuştur.³²

3. Elçilikler Meselesi

Ankara’nın başkent olma ihtimalinin kuvvetlendiği süreçte, elçiliklerin Ankara’ya taşınıp taşınmayacağı söz konusu olmuştur. Bu tarihte Ankara’da yalnızca Afganistan ve Sovyet Büyükelçilikleri ile Fransız Hükümetinin temsilcisi sıfatıyla Albay Mougin bulunmaktaydı.³³ Ankara’nın başkent oluşuna en sert tepki İngiltere’den gelmiş ve İngiltere; Paris, Roma, Washington ve Tokyo Büyükelçilerine gönderdiği bir notayla Müttefiklerin de kendisine destek olmalarını istemiştir. İngiltere’ye göre, Ankara’nın başkent olarak varlığı en fazla iki yıl devam edebilirdi.³⁴ Başlangıçta İngiltere’yi destekleyen Fransa ve İtalya’nın süreç içinde tutumlarını esnetmelerine karşın İngiltere, 1926 yılına dek katı tavrını sürdürecekti ancak bu tarihten sonra yumuşayarak büyükelçilik binasını Ankara’ya taşıyacaktı.

Avrupa Devletlerinin elçiliklerini Ankara’ya taşıma konusunda ayak diremeleri, İstanbul basınında da fazlasıyla yer buldu. Henüz Ankara başkent ilan edilmeden, Vakıf gazetesini muhabirine bir mülakat veren Fransız diplomat Mr. Jose, elçiliklerin nerede kalacağını henüz tam olarak belirlenmediğini,

---

²⁸ Vakıf 1923g.

²⁹ Vakıf 1923d.

³⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 667.

³¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 667.

³² Vakıf 1923d.

³³ Şimşir 2006, 86.

³⁴ Şimşir 2006, 87.

ancak bildiği kadarıyla maddi zorluklar nedeniyle Ankara'ya gidilmesinin imkânsız olduğunu belirtip, Ankara'da çeşitli elçilikleri barındıracak uygun binaların olmadığından bahsetmiştir.³⁵

Tanın gazetesi ise Ankara'da uygun bina bulunamayacağı ve buraya gönderilecek sefirlerin Ankara'da oturmak istemeyecekleri yönünde çıkan haberler üzerine, "*ecnebi muhafil-i âliye ve siyasiyesinden sahib-i salahiyet bir zat ile*" bir mülakat gerçekleştirmiştir. İsmi belirtilmeyen bu temsilcinin açıkladığına göre, İstanbul'un bir başkent olarak yabancı gemilerin tehdidine açık bir durumu vardır ve böyle bir durumda Anadolu'da oluşacak direniş hareketi de bundan zarar görür.³⁶ Bu nokta, 1923 Türkiye'si için önemsenecek bir konudur. Bizzat Mustafa Kemal'in, İzmit mülakatında ve aşağıda açıklanacağı üzere konu Parti grubunda tartışılırken, üzerinde durulan noktaların başında, başkent in güvenliği konusu geldiğine göre güvenlik, başkent in Ankara oluşunda belirleyici unsurlardandır. Başkent in neresi olması gerektiği konusundaki mülakatın devamında yabancı temsilci, ticari konulara da değinmiştir. O güne dek tarım sektörünü elinde tutan Türklerle, bu malın alıcısı yabancı tüccarların doğrudan bir araya gelemediğini, araya daima, tercüman, komisyoncu, rehber gibi sıfatlara sahip levantenlerin girdiğini söylemiştir.³⁷ "*Payitaht, İstanbul'dan uzaklaşınca, Türklerle, Levantenlerin tavassutu olmadan temas edilebilecektir ki bu da sizin lehinizde bir hadisedir.*"³⁸ demiştir. Hâlbuki bu yorumun tersi olarak, İstanbul'un bir ticari merkez olarak önemli imkânlarla sahip olduğu ve bu nedenle başkent olması gerektiği şeklindeki görüşler ağırlıktadır. Mülakat bu kadarla bitmemiş, ayrıca İstanbul'un lehine olan durumlar da değerlendirilmiştir. İlk olarak İstanbul'un tarihi durumu değerlendirilmiştir. Fransız temsilciye göre, "*İstanbul'un payitaht olması, bu şehir için ve belki de bütün âlem-i İslam için ziya teşkil edecektir.*"³⁹ Nihayet, elçiliklerin Ankara'ya gidip gitmeyeceği ile ilgili konuda ise, "*...memleket süfere için değil, bilakis sefirler memleket içindir. Eğer merkez-i hükümetin Ankara'da ibkası, suret-i katiyede takrir ederse, vesait ve teşkilatın fıkdanı (yokluk) yüzünden sefarethaneleler (elçilikler) Ankara'da tesis edilemeyeceğinden, her sefarethane merkezi hükümette bir memur bulundurmamak suretiyle bu müşkülde hal edilecektir.*"⁴⁰ demiştir. Böylece Ankara'nın başkent

³⁵ Vakit 1923e.

³⁶ Tanin 1923c.

³⁷ Kurmuş 1982. İngiliz arşiv kaynaklarına dayalı olarak yazılmış, bahse konu, üretici, aracı ve tüccar ilişkilerini değerlendiren kapsamlı bir çalışmadır.

³⁸ Tanin 1923c.

³⁹ Tanin 1923c.

⁴⁰ Tanin 1923c.

oluşuna değilse de, Ankara şehrine yönelik olumsuz bakışını, diplomatik bir üslupla ifade etmiştir.

4. Başkent Sorununun Halk Fırkası Grubu'nda Ele Alınışı ve Meclis'te Kabulü

Basında tartışmalar devam ederken, başkent meselesi Halk Fırkası Parti Grubunun gündemine gelmiştir. Gayet hararetli geçtiği anlaşılan Grupta, dört saat boyunca devletin şekli ve merkezi konuları tartışılmış ve bazı vekiller Ankara'nın başkent olmasına itiraz etmişlerdir.⁴¹ Birçok vekilin söz aldığı toplantıda hükümet merkezi konusunda ilginç fikirler ortaya atılmıştır. Bunlardan bazıları; Sivas'ın başkent olması, yeni bir şehrin inşa edilmesi ve Ankara'nın isminin değiştirilerek Gazi Mustafa Kemal Paşa şehri denilmesi olarak gündeme gelmiştir.⁴² İstanbul vekili Abdurrahman Şeref Bey ise İstanbul'un başkent olması için öneride bulunmuşsa da çoğunluk başkentini Anadolu'da olması lehinde görüş bildirmiştir.⁴³ Toplantıda son sözü İsmet Paşa almıştır. Mustafa Kemal'in Ocak ayında gazetecilere verdiği mülakatta bahsettiği şekilde, hükümet merkezinin ülkenin ortasında olması gerektiğini belirtmiştir⁴⁴. Böylelikle gündem, idare şekli cumhuriyet, idare merkezi de Ankara olacak şekilde karara bağlanmıştır.⁴⁵

Türkiye'nin yeni başkentinin Ankara şehri olması, Halk Fırkası Grubu'nda kabul edildikten sonra, Meclis Genel Kurulu'na gelişine de (Grupta olduğu gibi) Malatya Mebusu İsmet Paşa öncülük etmiştir.⁴⁶ İsmet Paşa ve 14 milletvekili tarafından verilen kanun teklifinin gerekçesinde, Lozan Barış Antlaşması'nın içeriğinde yer alan Tahliye Protokolünün uygulandığı, İstanbul'un İslam Hilafetinin başkenti olan vaziyetini sonsuza dek muhafaza edeceği belirtildikten sonra, Türkiye Devleti'nin başkentini belirlemek için Büyük Millet Meclisi'nde karar verme zamanının geldiğini söylenmiştir.

---

⁴¹ CHP Grup toplantı tutanaklarının olmaması Cumhuriyet Dönemi tarih yazıcılığı için büyük bir eksikliklerdir. 1923-1924 yıllarında gerçekleşen grup toplantıları için, Demirel ve Konur 2002 adlı eserden yararlanılabilir. Ancak sonraki dönemlere ait tutanaklar eksiktir. Yasa ile ilgili görüşme metinleri Meclis tutanaklarından okunabilecekse de Parti grubu toplantılarında da önemli tartışmaların yaşandığı açıktır. Bunların bazılarını ancak dönemin gazetelerinden ve oraya yansıdığı şekliyle yararlanılabilir.

⁴² Tanin 1923a'da yer aldığına göre, Parti Grubuna başkanlık eden Mustafa Kemal, bu teklifi toplantı gündemine taşımamıştır.

⁴³ Tanin 1923a.

⁴⁴ Vakit 1923c.

⁴⁵ Vatan 1923a.

⁴⁶ Goloğlu 2011, 311.

Burada, Lozan Antlaşması sonrası ortaya çıkan yeni Boğazlar rejimi uyarınca⁴⁷ yeni başkenti Anadolu'nun merkezinde tesis etme lüzumunun doğduğu vurgulanmıştır.⁴⁸

Konu Meclis gündemine geldiğinde, Zeki Bey'in (Gümüşhane) İstanbul'a haksızlık edildiği yönündeki konuşmasını⁴⁹, Celal Nuri Bey'in⁵⁰ (Gelibolu) Ankara'nın başkent olmasını savunan ve Zeki Bey'in 'iğbirar' kelimesini ret ve protesto eden konuşması izlemiştir. Ayrıca, Ankara'nın başkent oluşuyla İstanbul'un ihmal edileceği yönündeki kaygılarında yersiz olduğunu vurgulamıştır.⁵¹ Bu konuşma, geniş bir değerlendirmeye, Celal Nuri Bey'in sahibi olduğu 'Vakit' gazetesinde yer almıştır.⁵² Besim Atalay Bey (Aksaray) ise Ankara'nın tozunun pudradan daha güzel olduğunu belirterek, bazı İstanbul gazetelerinde yer alan, Ankara şehrinin gelişmemişliği vurgusunu eleştirmiş, memurların, mebusların yattıkları yerde çatıları saydığı şeklinde çıkan yazıları, "...evet yatar ve çatıları sayarız. Fakat biz milletin sinesinden çıkan altınları saymayız..."⁵³ sözünüyle cevaplamıştır. Ankara'nın başkent olmasına dair kanun teklifi, Meclis Grubunda görüşüldükten sonra oy çokluğuyla kabul edilmiştir.⁵⁴

5. Ankara'nın Başkent İlan Edilişi ve İstanbul Basınında Yer Alması

a. Ankara Hükümetine Muhalif Olan Gazeteler

Ankara'nın başkent oluşuyla ilgili gelişmelerin, hükümete muhalefetiyle tanınan, Vatan, Tevhid-i Efkâr ve Tanin gazetelerinde verilmiş biçimini incelemek, makalenin konusu açısından önemlidir. Bu gazetelerin, 1923-1925 yılları içerisindeki politikaları takip edildiğinde muhalif bir çizgide oldukları görülür. Kaldı ki, Ankara'nın başkent ilanına verilen tepki, salt bir hemşerilik

⁴⁷ Kastedilen yeni rejim, Lozan Barış Antlaşması uyarınca, Boğazların yönetiminin komisyona devri ve her iki yakasının askersizleştirilmesidir. Bkz. Oran 2002, 232-235.

⁴⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 665.

⁴⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 666'da, Zeki Bey, TBMM Grubu'na hitaben, "*-Efendiler! Akdeniz ve Karadeniz'in iltisakında (kavuşma) hilkatın (yaratılış) vücuda getirdiği bütün mahasin (güzellik) ve bedaiyle kâinatın matmahı nazarı olan o zavallı İstanbul şehrine olan iğbirarınız (güceniklik) nedendir bilmem.*" demiştir.

⁵⁰ Topuz 2003, 102'de belirtildiğine göre, İstanbul basınından 'İleri' gazetesi sahibidir. Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal, duyulmasını istediği haberleri İleri'ye ulaştırmıştır. Ankara'ya yakınlığı nedeniyle İstanbul'un işgali sonrası Malta Adası'na sürgün edilen Celal Nuri Bey, daha sonra milletvekili seçilmiştir.

⁵¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 667-669 ve Tanin 1923b.

⁵² Vakit 1923b ve d. Ayrıca, Tevhid-i Efkâr 1923b ve Vatan 1923b.

⁵³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 670. Ayrıca, Vatan 1923c'de bu sözler, okuyuculara muhalif bir tavırla, "*Ankara'nın tozu pudra gibi imiş!*" şeklinde duyurulacaktır.

⁵⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 670

bilinciyle ortaya çıkmamıştır. Bu gazetelerin, Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu gibi gelişmelerde izlenebilen Ankara karşıtı tutumları, muhalefetlerinin kanıtıdır.

Muhalefetin önemli yayınlarından Tanin gazetesi, 14 Ekim tarihli haberinde konuyu, birinci sayfadan ve küçük bir başlıkla, “Ankara, Merkez-i Hükümet, Heyet-i Vekile’de İstanbul’un Şekl-i İdaresi Müzakere Ediliyor” şeklinde vermiştir.⁵⁵ Gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) ise, başkent meselesinin yeteri derecede incelenmediğini, konunun bir Fırka toplantısı çerçevesinde ele alındığını söylemiştir. İstanbul’un başkent kalması gerektiğini yönündeki görüşlerini ise bir İstanbullu olarak değil, bir Türk olarak yaptığını belirterek, “...Devletimiz Ankara’da oturursa, bütün yokluklara galebe edeceğimizi ilan etmiş oluyormuşuz da İstanbul’da oturursak yahut Eskişehir, Sivas, Konya, Kayseri gibi başka bir şehre gidersek meşkulata galebe çalmayacağımızı anlatmış olacaktıydık. Ne çare, edebiyat-ı siyasiyenin işte böyle yavan ve çocukça konuları da olur ki kemal-ı cedit ve hürmet ile dinlemeye herkesin güleceği bu sözleri kabul etmiş görünmeğe mecbur oluruz.”⁵⁶ demiştir. Böylece, Halk Fırkası Grubu’nda dile getirilen, Ankara’nın yokluklarıyla mücadelenin gerekliliği söylemine de eleştiri getirmiştir. Yazının devamında, İstanbul’un, ülkenin her tarafı ile en kolay ve en çok temas eden yeri olduğunu belirtmiş, başkentini Ankara’ya taşınmasıyla beraber, bütün Türk vatanının uzakta bir noktaya çekilmiş olacağını ve ayrıca Ankara’da bulunan herkesin, hükümeti, milleti ve vatani daha yakından göreceğinin düşünülmemesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁷ Mustafa Kemal’in 1923 başında İzmit Kası’nda gazetecilere verdiği mülakatta söylediği (yukarıda belirtilen) sözler düşünüldüğünde, Hüseyin Cahit’in bu düşüncelerinin Mustafa Kemal’inkilerle taban tabana zıt olduğu görülür. Kaldı ki İzmit toplantısında Hüseyin Cahit olmamasına rağmen, Tanin gazetesi adına toplantıya katılan İsmail Müştak’ın (Mayokan) yönelttiği ilk sorunun “İstanbul sorunu” olması⁵⁸, Tanin gazetesinin konuya olan ilgisini ve tutumunu da göstermektedir.

Başkent meselesi, Halk Fırkası grubunda kabul edildikten sonra konunun Meclis’te görüşüleceği gün, Tevhid-i Efkâr gazetesi, Halk Fırkası’nın 300 kûsur milletvekiliyle Meclis’e hâkim olduğunu ve Fırka Grubu’nda alınan kararın Meclis’te yasalaşmasının kesin olduğunu bildirerek şunları söylemiştir. “Eğer Millet Meclisi İstanbul hakkındaki kararını bugün verirse, Salı 29 Mayıs 1453 sene-i miladiyesinde zapt edilen ve takriben bir sene sonra payitaht olunan

---

⁵⁵ Tanin 1923b.

⁵⁶ Hasan Hüseyin Cahit 1923b.

⁵⁷ Hasan Hüseyin Cahit 1923b.

⁵⁸ Mustafa Kemal 1999, 83.

İstanbul 469 sene payitahtlık etmiş olacaktır. Bu münasebetle (gözden irak olan gönülden de irak olur) sözünün bilhassa müdafaa-i askeriyesi itibariyle İstanbul hakkında tatbik edilmemesini evliya-i umurdan rica ederiz. Sonra İstanbul elden gider."⁵⁹ Ayrıca yayımladığı bir haberde, İstanbul'dan Ankara'ya gidenlerin, başkent in Ankara'ya taşınmasına şiddetle karşı çıktıklarını belirterek, "...Zira mezkur şehir o kadar iptidai bir vaziyette bulunuyor ki oturulacak muntazam haneleri hiç yok denilecek kadar mahduttur. Sokaklar berbat ve melun bir haldedir. Kışın çamurdan, yazında tozdan geçmek hayli müşküldür".⁶⁰ şeklindeki yazıyla bu karşı çıkışın gerekçelerini sıralamıştır. Meclis'teki oturumda Besim Atalay Bey'in, Ankara'nın tozunun pudradan güzel olduğunu vurgulaması ve şehrin konut sıkıntısına verdiği cevap, Tevhid-i Efkâr'da çıkan bu yazıya yöneliktir.

Vatan gazetesinden Ahmet Emin (Yalman) ise, Ankara'nın başkent ilan edilmesini, kentin yeterli alt yapı olanaklarına sahip olmadığı için eleştirmiş ve "bu kararı alkışlayacak değiliz."⁶¹ demiştir. Halk Fırkası'nın aldığı kararın ise aslında tüm milletvekillerinin düşüncesi olmadığını, "Bugün belki de Fırka düşüncesine tabi olarak Ankara hakkında rey veren mebuslarımızın birçoğu, hususi surette bu ciheti (Ankara'nın yetersizliğini) tamamıyla takdir etmektedirler." sözleriyle belirtmiştir.⁶²

Gazete aynı gün, "Hâkimiyet-i Milliye'nin Hırçınca Bir Makalesi" başlığıyla yayımlanan diğer haberinde ise, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan ve İstanbul'un inkılâp hareketlerine karşı bigâne (ilgisiz) kaldığını ve İstanbul basınının devlet ve milleti ilgilendiren konuları tam olarak kavrayamadığını belirten makalesini eleştirmiştir.⁶³ Benzer bir eleştiri Tevhid-i Efkâr gazetesinde, "İstanbul Matbuatından Şikayet, Acaba Bütün Kabahat Gazetecilerde mi?"⁶⁴ başlığıyla yer almıştır. Gazete, Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan haberi eleştirmeyi, Ankara'nın başkent oluşunu değerlendiren bir yazısında devam ettirmiştir. Buna göre, üç seneden beri Milli Mücadelenin kiblesi olan Ankara'nın nihayet resmen başkent olduğunu, bu durumu, bazı mahzurlarına karşın uygun gördüklerini, "Biz evvela Ankara'yı, Boğazlar açıldıktan sonra İstanbul'un merkez-i hükümet olması imkânı kalmadığı cihetle mevkii sevkulceyi (strateji) itibariyle payitahtlığa layık görüyoruz. Saniyen şehir vaziyet-i merkeziyesi itibariyle de Anadolu'nun hemen hemen tam

⁵⁹ Tevhid-i Efkâr 1923d.

⁶⁰ Tevhid-i Efkâr 1923e.

⁶¹ Ahmet Emin 1923.

⁶² Ahmet Emin 1923.

⁶³ Vatan 1923d.

⁶⁴ Tevhid-i Efkâr 1923c.

ortasındadır.” açıklamasıyla belirtmiştir.⁶⁵ Bahsedilen mahzurlardan biri ve en büyüğünün, Ankara’ya çekilmiş olan hükümetin, halktan kopma ihtimali olduğu söylenmiştir. Nitekim Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan yukarıdaki haber, bütün İstanbul basınına hırçınlık ve asabilikle suçlamıştır. Çünkü Ankara’daki milletvekili ve memurlardan oluşan gruba göre her şey yolunda gitmektedir ve bu yüzden İstanbul basınına tenkitlerinin, asabi ve hırçın addedilmesi gayet doğaldır.⁶⁶ Ayrıca Halk Fırkası Grubu’nda Ankara’nın tozu pudradan iyidir diyen Besim Atalay Bey’e bir gönderme yapılarak, “...*bizim tensibimiz, ekseriya İstanbul’dan çıkmadıkları halde Ankara’nın tozu pudradan iyidir diyen bazı mebusların mücerret fırka rüesasına hoş görünmek için vaki olan taraftarlıkları neviden bir muvafakat ve kabul değildir.*”⁶⁷ denmiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesinin İstanbul basınına eleştiren yazısına, İstanbul basınına bu kadar tepki göstermesi, Hakimiyet-i Milliye’nin niteliğiyle ilgilidir. Gazete, yarı resmi durumuyla, hükümetin görüşlerini açıkladığı için, İstanbul gazeteleri kendilerini doğrudan hükümet tarafından suçlanmış hissetmişler ve bu konuda tepkilerini yüksek sesle dile getirmişlerdir. Keza bu gazetelerin konuyu ele alışlarının tamamında Hâkimiyet-i Milliye için “Nim (yarı) resmi” ifadesini kullanmış olmaları bu durumu açıklar. Aynı konuyu Hüseyin Cahit, Tanin gazetesinde “Payitaht Meselesi Etrafında” başlıklı makalesinde ele almış ve “*İş olup bittikten sonra Ankara’nın merkezi hükümet ittihaz edilmesinde gördüğümüz mahzurlara dair beyanı mütalaa etmiştik. Kemal-ı hayretle görüyorum ki bunun bile sırası değilmiş. Çünkü hükümetin nim resmi gazetesi bizi hala ‘isticala (aceleye) kapılmış’ olmakla itham ediyor.*”⁶⁸ diyerek Hakimiyet-i Milliye üzerinden aslında hükümetin kendilerini eleştirmesine tepki göstermiştir.

b. Ankara Hükümeti’ne Taraftar Olan İstanbul Basını

İstanbul basınına büyük bir kısmının Milli Mücadele döneminde Ankara hükümetini desteklemesine karşın, 1923 yılı başından itibaren bazılarının muhalif bir tutum takınmaya başladığı yukarıda değerlendirilmiştir. Ancak bu tarihten sonra da Ankara hükümeti ile iyi ilişkiler içerisinde olan ve hükümetin politikalarını destekleyen basın kuruluşları, azımsanmayacak öneme sahiptir.

---

⁶⁵ Tevhid-i Efkâr 1923a.

⁶⁶ Tevhid-i Efkâr 1923a.

⁶⁷ Tevhid-i Efkâr 1923a.

⁶⁸ Hasan Hüseyin Cahit 1923a.

Ankara'nın Başkent İlan Edilişine İstanbul Basımının Tepkileri

Bunların başında İleri, Akşam ve Vakit gazeteleri gelmektedir.⁶⁹ Bu bahiste, iktidar-basın ilişkilerine de göz atmak yerinde olacaktır. Keza bazı gazete sahipleri, bizzat devlet mekanizmasının içerisinde yer almışlardır. Aşağıdaki tablo, anılan gazete sahipleri veya çalışanlarının Meclis'te görev yaptıkları dönemi göstermektedir.⁷⁰

Milletvekilinin Adı	Sahip Olduğu ya da Çalıştığı Gazete	Meclis'te Bulunduğu Dönem
Celal Nuri (İleri)	İleri	I, II, III, IV ve V
Hakkı Tarık (Us)	Vakit	II, III, IV ve V
M. Asım (Us)	Vakit	III, IV, V, VI, VII, VIII
Necmettin (Sadak)	Akşam	III, IV, V, VI, VII, VIII

Tabii anılan gazete sahiplerinin milletvekili olmaları, onların bu yüzden iktidarı destekledikleri anlamına gelmemektedir. Nitekim başkent konusunda tartışmaların yaşandığı dönemde, yasama faaliyetini sürdüren II. Dönem TBMM'de, (Rauf Bey veya Parti grubunda örneği verilen Zeki Bey gibi) muhalif seslere de rastlanmaktadır.⁷¹ Ancak yine de bu gazete sahipleri, bu dönemde fikirsel ve/veya organik biçimde, hükümetle eşgüdümlü sayılabilecek düşünücelere sahiptirler.

Başkent meselesinin, Parti grubunda karara bağlanmasından sonra, Ankara'nın neden başkent olması gerektiğiyle ilgili bir yazı, 12 Ekim tarihli 'İleri' gazetesinde, Celal Nuri (İleri) imzasıyla ve "Ankara, Makar" başlığıyla yayımlanmıştır. Celal Nuri, "*İstanbul, Şark-ı Roma'nın bin yüz, Saltanat-ı Osmaniye'nin beş yüz senelik payitahtı, Cumhuriyet-i seniye'nin merkezi olamaz.*"⁷² dedikten sonra bunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır. "*İstanbul, son mücadelede, Anadolu'yu kurtaramadı ve verdi. Anadolu ise o elim zamanlarda hem kendini hem de İstanbul'u istirdat etti (geri aldı)... İstanbul'daki hükümetler daima ve daima payitaht müdafaasını düşünmüşlerdi... İstanbul'un merkezîyetine mani olan sahilde bulunması*

⁶⁹ Ayhan 2009, 121-122'de, İleri ve Akşam gazetelerini Ankara'nın sözcüsü olarak tanımlar. Diğer yandan muhaliflerden Ahmet Emin Yalman (Vatan) ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın (Tanin) ise Cumhuriyeti desteklemekle beraber, hükümetin icraatlarını çok sık eleştirdiklerini belirtir.

⁷⁰ Kocabaşoğlu 1981, 112.

⁷¹ Goloğlu 2011, 225'te yer alan bir yoruma göre, II. TBMM, Birincisinde olduğu gibi kabadayı çıkış ve atakları barındırmamasına karşın, söz ve düşünce özgürlüğünde, ağırbaşlı bir direnişçi sahipti.

⁷² Celal Nuri 1923.

değildir...” sözleriyle İstanbul’un asıl sorununun vatandan ayrı bir toprak parçası görüntüsü vermesi olarak belirtir.⁷³

Vakit gazetesinde Hakkı Tarık (Us), “*Ankara Merkezimiz*” başlıklı yazısında benzer gerekçelerle Ankara’nın başkent olması gerektiğini açıklayarak, bu düşünceye henüz bir haftadır kavuştuğunu yazmıştır.⁷⁴ Keza, ‘Akşam’ gazetesinde yayımlanan “Yeni Merkez-i Hükümet ve İstanbul” başlıklı bir yazı da, “*Merkezi İstanbul’dan uzaklaştırmak için başlıca sebepler arasında en mühimi askeridir.*”⁷⁵ dendikten sonra, Çanakkale Savaşları sırasında savaşın kaybı halinde merkez-i hükümet endişesinin hakim olduğunu, İstiklal Harbinde çekilen zorlukların da hükümet merkezinin kolayca tazyik altına alınan bir yerde olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.⁷⁶

Falih Rıfki (Atay) ise, “Ankara Nasıl Bir Yerdir?” başlıklı makalesinde, Ankara’yı eleştirmelerine rağmen bu şehre gelip inceleme yapmayan İstanbul gazetecilerini, Fransa, İngiltere, Amerika hatta İsveç’ten gelen gazetecileri örnek göstererek eleştirmiştir. Yabancıların Ankara’yı görme merakı içinde olmalarına rağmen, İstanbul gazetecileri için bu seyahat, ilkel bir seyahattir.⁷⁷ Ayrıca, “*...Ankara’da ekseriya farkına bile varmadığımız bir vaka, yirmi dört saat içinde masal haline geçiyor. İstanbul’da yazılır ve hikâyelerle vücuda gelen Ankara, Avrupa edebiyatında icat olunan İstanbul gibi efsanevi bir şeydir. Avrupa edebiyatındaki Şarkı nasıl merak ve taaccüple okursak, belki biraz mübalağa ediyorum. Fakat hakikatte mümkün merteye yakın bir sözdür. İstanbul gazete edebiyatındaki Ankara’yı burada bulunanlar tıpkı o hisle okuyoruz.*”⁷⁸ diyerek İstanbul basınına kolaycılıkla suçlamıştır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türk siyasetinde meydana gelen kırılmaları takip etmek; Atatürk döneminde ortaya çıkan ‘Tek Partili Cumhuriyet’i⁷⁹ anlamak ve devrim sürecinin kendine özgü koşullarını değerlendirmek için hayati öneme sahiptir. Temelde Milli Mücadele’nin öncü kadroları arasında meydana gelen çatışmalar üzerinden okunabilecek olan bu süreç, her ne kadar Lozan görüşmeleri öncesinde ortaya çıkmışsa da, Ankara’nın başkent ilan edilmesine verilen tepkiler ve bunların İstanbul basınında yer alışı, bu çatışmaların

---

⁷³ Celal Nuri 1923.

⁷⁴ Hakkı Tarık 1923.

⁷⁵ Akşam 1923.

⁷⁶ Akşam 1923.

⁷⁷ Falih Rıfki 1923.

⁷⁸ Falih Rıfki 1923.

⁷⁹ Goloğlu 2009.

kamuoyunda görülen en açık yansımalarıdır. Bu süreçte İstanbul basınının muhalif kanadı, fıkırsel ayrılıklarını çok net biçimde sütunlarına taşımıştır. Ayrıca Meclis ve Parti içerisindeki muhalif kanadın da sözcülüğüne üstlenmişler ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkan kopmalara katkıda bulunmuşlardır. Muhalif basının muhalefet nedenlerini araştırmak ve bazı sonuçlar belirlemek, bu makalenin sınırları içinde yeterli alanı sunmayabilir. Yine de Ankara'nın başkent oluşuna karşı çıkışları, yeni başlayan sürecin keskinliğine karşı bir duruş ve bu sürece muhalefet etmek olarak değerlendirilebilir.

Burada değerlendirilen basın organları, yalnız muhalif olanlar değildir. Milli Mücadele yıllarından itibaren Ankara ile iyi ilişkiler içerisinde olan basın organlarının görüşleri de bu çalışma içerisinde yer almıştır. Burada ortaya çıkan sonuç, (mutlaka öyle olması gerekmemekle birlikte), gazete sahibi veya çalışanı milletvekillerinin, hükümetin politikalarına taraftar yazıları sütunlarına taşıdıklarıdır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in hemen öncesinde, İstanbul basını üzerinde yapılacak incelemeler, Türk siyasetinde beliren mevzileri ve bu mevzilerin sahiplerini gösterme işlevine de sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA

a. Resmi Yayın

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 2. Dönem, 1. Yasama Yılı, Cilt: 2.

b. Gazeteler

Akşam

İleri

Tanin

Tevhid-i Efkar

Vakit

Vatan

c. Gazete Makaleleri

Ahmet Emin, “Hükümet Merkezimiz”, *Vatan*, 15 Ekim 1923.

Behiç Hayri, “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Merkezi Hükümet Meselesi”,
Vatan, 1 Ekim 1923.

Celal Nuri, “Ankara Makar”, *İleri*, 12 Ekim 1923.

Falih Rıfki, “Ankara Nasıl Bir Yerdir”, *Akşam*, 20 Ekim 1923.

Hakkı Tarık, “Ankara Merkezimiz”, *Vakit*, 15 Ekim 1923.

Hasan Hüseyin Cahit, “Payitaht Meselesi Etrafında”, *Tanin*, 20 Ekim 1923.

Hasan Hüseyin Cahit, “Ankara Payitaht”, *Tanin*, 11 Ekim 1923.

“Ankara Kible-i İstiklal-i Millet İdi Şimdi de Bihak Merkez-i İdare-i Devlet
Oldu”, *Tevhid-i Efkar*, 17 Ekim 1923a.

“Ankara Merkez-i Hükümet”, *Tanin*, 10 Ekim 1923a.

“Ankara Merkez-i Hükümet”, *Tanin*, 14 Ekim 1923b.

“Ankara ve İstanbul”, *Tanin*, 13 Ekim 1923c.

“Ankara'nın Merkez-i Hükümet Olarak İlanı Kabul Edilmiştir”, *Vakit*, 10 Ekim
1923a.

“Ankara'nın Merkez-i Hükümet Olduğu Hakkındaki Kanun Kabul Edildi”,
Vakit, 14 Ekim 1923b.

Ankara'nın Başkent İlan Edilişine İstanbul Basımının Tepkileri

- “Ankara'nın Merkez-i Hükümet Olması Tahakkuk Ediyor”, *Vatan*, 10 Ekim 1923a.
- “Ankara Resmen Merkezimiz Olmuştur”, *Vatan*, 14 Ekim 1923b.
- “Ankara'nın Tozu Pudra Gibi İmiş!”, *Vatan*, 16 Ekim 1923c.
- “Büyük Millet Meclisi, Merkez-i Hükümetin (Ankara) da İbkasına Karar Verdi”, *Tevhid-i Efkâr*, 14 Ekim 1923b.
- “Hâkimiyet-i Milliye'nin Hırçınca Bir Makalesi”, *Vatan*, 15 Ekim 1923d.
- “İstanbul Matbuatından Şikâyet”, *Tevhid-i Efkâr*, 15 Ekim 1923c.
- “İstanbul'un Payitaht Olması İçin”, *Vakit*, 10 Ekim 1923c.
- “İstanbul'un Payitahtlığı Bugün Resmen Ankara'ya İntikal Edecek”, *Tevhidi Efkâr*, 13 Ekim 1923d.
- “Merkez İlan Edildikten Sonra Ankara”, *Vakit*, 16 Ekim 1923d.
- “Merkez-i Hükümet Hakkındaki Karar-ı Resmi Yarın Verilecektir”, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Ekim 1923e.
- “Sabık Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey'le Mühim Bir Mülakat” *Vatan*, 1 Kasım 1923e.
- “Sefarethaneler Ankara'ya Gitmeyecekler”, “*Vakit*, 9 Ekim 1923e.
- “Türk Payitahtı”, *Vakit*, 7 Ekim 1923f.
- “Yeni Merkez-i Hükümet ve İstanbul”, *Akşam*, 15 Ekim 1923.
- “Ziya Molla Bey'in Teşebbüsü”, *Vakit*, 11 Ekim 1923g.

d. Kitap ve Makaleler

- Akgün 1989 Seçil Akgün, “Ankara'nın Başkent Oluşu”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara.
- Aybars 2006 Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri, I-II*, İzmir.
- Ayhan 2009 Bünyamin Ayhan, *Atatürk ve Basın*, Konya, Palet yay., 2009.
- Aytepe 2004 Oğuz Aytepe, “Ankara'nın Merkez ve Başkent Olması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkâlâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım.
- Demirel ve Konur 2002 Yücel Demirel ve Osman Zeki Konur, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul.
- Galanti 2005 Avram Galanti, *Ankara Tarihi, I-II*, Çağlar yay., Ankara.

Umut Karabulut

- Goloğlu 2011 Mahmut Goloğlu, *Milli M¼cadele Tarihi-V 1923, T¼rkiye Cumhuriyeti*, T¼rkiye İş Bankası K¼lt¼r yay., İstanbul.
- Goloğlu 2009 Mahmut Goloğlu, *T¼rkiye Cumhuriyeti Tarihi-II 1931-1938, Tek Partili Cumhuriyet*, T¼rkiye İş Bankası K¼lt¼r yay., İstanbul.
- G¼kbilgin 2011 M. Tayyip G¼kbilgin, *Milli M¼cadele Başlarken, Mondros M¼tarekesi'nden B¼y¼k Millet Meclisi'nin A¼ılmasına*, T¼rkiye İş Bankası K¼lt¼r yay., İstanbul.
- Kocabaşoğlu 1981 Uygur Kocabaşoğlu, “1919-1938 D¼nemi Basınına Toplu Bir Bakış”, *Yıllık*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak¼ltesi, Basın Yayın Y¼ksekokulu Dergisi, C. VI.
- Kurmuş 1982 Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin T¼rkiye'ye Girişi*, Savaş yay., İstanbul.
- Mustafa Kemal 1999 Mustafa Kemal (Atat¼rk), *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)*, Kaynak yay., İstanbul.
- Oran 2002 Baskın Oran, “Lausanne Barış Antlaşması”, *T¼rk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bug¼ne Olgular, Belgeler, Yorumlar II, 1919-1980*, 4. Baskı, Ed: Baskın Oran, İletişim yay., İstanbul.
- Orbay 2005 Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, 2. Baskı, Örg¼n yay., İstanbul.
- şimşir 2006 Bilal şimşir, “Cumhuriyetin Başkenti Ankara”, *Atat¼rk D¼nemi -İncelemeler-*, Atat¼rk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Topuz 2003 Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere T¼rk Basın Tarihi*, İstanbul.
- Tunaya 1986 Tarık Zafer Tunaya, *T¼rkiye'de Siyasal Partiler II, M¼tareke D¼nemi 1918-1922*, 2. Baskı, H¼rriyet Vakfı yay., İstanbul.
- Tunçay 1983 Mete Tunçay, “Basın ve İstiklal Mahkemeleri”, *Cumhuriyet D¼nemi T¼rkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim yay., İstanbul.
- Yalçın 2000 H¼seyin Cahit, *Siyasal Anılar*, T¼rkiye İş Bankası K¼lt¼r yay., İstanbul.
- Z¼rcher 1992 Erik Jan Z¼rcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, : Bağlam yay., İstanbul.

Umut Karabulut